

Barry Wellman, Anabel Quan Haase, James C. Witte, Keith Hampton

Növeli, csökkenti vagy kiegészíti az Internet a társadalmi tőkét?

Társadalmi hálózatok, részvétel és közösségi elkötelezettség

Vita az Internet társadalmi tőkére gyakorolt hatásáról

Az, hogy milyen az internet a társadalmi tőkére gyakorolt hatása sem nem egyértelmű, sem nem világos kérdés. Robert Putnam egy az 1960-as évek óta tartó hosszú távú hanyatlást fedezett fel az amerikai társadalmi aktivitásban. A hanyatlás jele, hogy az állampolgárok visszahúzódnak a közösségi élettől, csökken a képességük arra, hogy határozott formában kifejezésre juttassák elvárásait a jó kormányzással kapcsolatban, illetve növekszik a pszichológiai elszigetelődésük. Putnam tanulmánya kétféle társadalmi tőkét különböztet meg:

a) *Hálózati tőke*: Kapcsolat a barátokkal, szomszédokkal, rokonokkal és munkatársakkal, ami jelentős érzelmi támaszt és társaságot biztosít az egyén számára, termékeket és szolgáltatásokat, információt és a valahova tartozás érzését.

b) *Részvételi tőke*: A politikában és önkéntes szervezetekben való részvétel, ami lehetőséget biztosít az egyének számára a kötődésre, közös eredmények elérésére, és arra, hogy együttesen fogalmazzák meg követeléseiket és vágyaikat (a koncepciót Tocqueville vetette papírra 1835-ben az Amerikai örökség című művében).

Putnam két kategóriájához mi egy harmadik elemet is hozzáadunk az elemzésünk során:

c.) *Közösségi elkötelezettség*: A társadalmi tőkének a személyek közötti interakción és a szervezeti tevékenységen kívül több összetevője is létezik. Amikor az emberek erősen elkötelezettek valamely közösség iránt – vagyis erősen motivált, felelősségteljes hova-tartozás érzésük van –, akkor sokkal szívesebben és nagyobb hatékonysággal mozgósítják társadalmi tőkéjüket.

Mi a teendő abban az esetben, ha Putnam csak a közösség és részvétel régi formáit összegzi, miközben a látókörén kívül új kommunikációs és szerveződési formák kapcsolják össze az embereket? Valamennyi bizonyíték már található arra, hogy a megfigyelt hanyatlás nem vezetett társadalmi elszigetelődéshez. Ugyanakkor a közösség mindinkább társadalmi hálózatokba ágyazódik be, ellentétben a korábbi gyakorlattal, amikor a csoport volt a fő szerveződési forma. Ezzel egyidejűleg a közösségi kapcsolatok az eddig jól megfigyelhető közösségi terekről a kevésbé megközelíthető saját otthonokba tevődnek át. Ha az emberek visszahúzódnak az otthonaikba ahelyett, hogy kávéházakban beszélgetnének, akkor talán fellépnek az internetre és online társalognak valakivel; e-maileket cserélnek kettőben vagy kics csoportban; itt élnek társadalmi életet, itt élük ki dühüket, vagy éppen vitafórumokat szerveznek. A gyorsan növekvő internet (várhatóan az amerikai társadalom 56%-nak lesz internet-

hozzáférése a 2000. év végére) nagy reményeket keltett új közösségek kialakulására. Bár a vita az Internet a társadalmi tőkére gyakorolt hatásáról már jó ideje zajlik, eddig még semmilyen világosan körülhatárolt séma nem körvonalazódott. Ez részben annak a következménye, hogy egészen a közelmúltig a vita nagyobbik része módszeres adatgyűjtés nélkül zajlott. Az utópisták azt a nézetet vallják, hogy az internet új és jobb kommunikációs csatornákat biztosít, míg az antiutópisták mellett foglalnak állást, hogy az internet elvonja az embereket közösségeiktől és családjuktól.

Amint az internet mindinkább beszűrődött az észak-amerikai életébe, az elemzők arra kényszerültek, hogy megváltoztassák nézőpontjukat. Ahelyett, hogy az internetet továbbra is egy külső, különálló világként szemlélnék, ma már mindinkább azt figyelik meg, ahogy egyre jobban beépül a mindennapi életbe.

A mi jelen kutatásunk azzal járul hozzá a vitához, hogy felteszi a Noel-i kérdést: „Csökkenti, vagy kiegészíti az internet a társadalmi tőkét?” A tanulmány azt vizsgálja, hogy milyen kapcsolat található az egyének online tevékenysége és személyes hálózati tőkéjük, szervezeti és politikai részvételük, illetve közösségi elkötelezettségük között. A cikk egy nagyléptékű web felmérés eredményeire támaszkodik, amelyet a National Geographic Társaság weboldalaira látogatók között végeztünk 1998 őszén. Bár ezek az adatok (különösen az internet kutatások tükrében) nem a legfrissebbek, az adatbázis, mérete miatt, mégis nagy jelentőségű, mivel 39211 észak-amerikai felnőtt válaszait tartalmazza. Emellett kutatásunk empirikusan alátámasztja az internet és a társadalmi tőke összefüggésének korai trendjeit. A tanulmány ezzel összehasonlítási alapot teremt későbbi internet kutatások számára. Az adatbázis segítségével dokumentálhatók az Internet elterjedésével párhuzamosan bekövetkező változások az Internet társadalmi működésre való hatásában. A kutatás perspektívája is egyedülálló, amennyiben az egyének online tevékenységeit az offline tevékenységekkel való kapcsolatban vizsgálja. Más szóval, a tanulmány nem feltételezi, hogy az offline tevékenységek teljesen különálló szférát alkotnak. Ellenkezőleg, a személyes és telefonos kommunikáció szélesebb összefüggésében vizsgáljuk az emberek Internet használati szokásait.

Növeli-e az Internet a társadalmi tőkét?

A kezdeti és azóta is tartó lelkesedés úgy láttatta, hogy az internet új online érintkezési formák kialakításán és az offline kapcsolatok erősítésén keresztül pozitív változásokat fog okozni az emberek életében. Az internet újjá fogja éleszteni a közösségi létet, találkozási helyet teremtve az azonos érdeklődésűek számára, a távolság és az idő korlátainak lerombolásával. Az online közösségek a nyílt, demokratikus vitát fogják hirdetni, lehetőséget biztosítanak sokféle nézőpont kifejeződésére, valamint közös akciókra fognak mozgósítani. Jóllehet, az első jelentések a „virtuális” közösségek kialakulására helyezték a hangsúlyt, hamarosan világossá vált, hogy a kibertérben kialakított kapcsolatok a fizikai térben is folytatódnak. Ezek aztán új közösségi formák kialakulásához vezetnek, amelyeket sajátos online – offline interakciók keveréke jellemez. Mi több, az online kapcsolattartás kitölti a személyes találkozások között kialakuló kommunikációs űrt. Következésképpen az internet erősíti azt a tendenciát, hogy nem-helyi kapcsolatok jöjjenek létre, amelyeket az autó, repülőgép, telefon vagy

az új számítógépes hálózatok tartanak fenn. Bár világszerte megfigyelhető ez a jelenség, a nem-helyi közösségek kialakulása talán Észak Amerikában a legszámottevőbb. Itt az emberek gyakran váltanak lakóhelyet és nagy távolságokra költöznek; a családokat, barátokat, korábbi szomszédokat és munkatársakat mérföldek választják el; és sok bevándorló így tart kapcsolatot az anyaországban élő barátokkal, rokonokkal.

Azok, akik úgy látják, hogy az internet mindinkább központi szerepet játszik a mindennapi életben, azt vallják, hogy az internet növeli a kommunikáció mennyiségét, mind offline, mind online. E nézet szerint az internet nem csak megfizethető árú lehetőséget teremt arra, hogy kapcsolatot tartsunk barátokkal és rokonokkal, hanem növeli a személyes és telefonon történő kommunikációt is, mivel az interneten szűrődők: (1) sokkal jobban tisztában vannak egymás szükségleteivel, és a gyakoribb érintkezés segítségével erősítik a kapcsolatukat; (2) zeneszámokat, képeket és egyéb fájlokat cserélnek; és (3) online beszélnek meg a személyes találkozóikat, vagy a telefonbeszélgetések időpontjait. Az internet a szervezeti részvételt is növeli, mivel serkenti a két személyes találkozás közötti információáramlást, illetve megkönnyíti ezeknek a találkozásoknak a megszervezését. A weben fellelhető információdömping, illetve a keresőprogramok és hiperlinkek egyszerű használata nagyban megkönnyíti az egyén számára, hogy az érdeklődésének leginkább megfelelő csoportot találjon. Így az internetezésben kezdők is különösebb gond nélkül képesek megfelelő szervezetet találni, vagy ahhoz csatlakozni. *Tehát, ha az internet növeli a társadalmi tőkét, akkor a gyakori internethasználat több offline személyes kapcsolatot, növekvő szervezeti és politikai részvételt, illetve nagyobb közösségi elkötelezettséget kell, hogy eredményezzen.*

Csökkenti-e az Internet a társadalmi tőkét?

Egy másik nézet a fordított összefüggés mellett foglal állást, miszerint az internet a társadalmi tőke hanyatlását segíti elő. Ez az álláspont a következő érveken nyugszik:

(1) Az internet elvonja az embereket az „igazi” közösségtől, mert az online tevékenységek alacsonyabbrendűek a személyes találkozásnál vagy a telefonkapcsolatnál. Az online kötődések az offline kapcsolatoknál kevésbé képesek bonyolult barátságok fenntartására, vagy arra, hogy érzelmi támaszt, esetleg kézzelfogható anyagi támogatást nyújtsanak. Ahogy Robert Putnam egyszer megjegyezte Barry Wellmannak: „Azt hiszem, Ön egy ártatlan tekintetű optimista, ha hisz abban, hogy a személyek közötti hálózatok ugyanolyan jók, ha nem jobbak, mint a régi típusú szomszédi (vagy még inkább szemtől – szembe) kapcsolatok” (személyes e-mail, 2000. január 10.).

(2) Az internet versenyben állhat más tevékenységekkel az időért a szigorúan 24 órából álló napban. Arra vonatkozóan, hogy az online töltött idő elvonja-e vagy sem az embereket a háztartáson belüli és házon kívüli egyéb tevékenységektől, ellentmondásos eredmények születtek. (Nie, és Nie & Erbring, 2000 azt vallják, hogy igen; Anderson & Tracy, 2001 szerint viszont nem.) Az internet elvonja az emberek figyelmét közvetlen fizikai környezetükről, mert amikor online vannak, akkor kevesebb figyelmet fordítanak az őket körülvevő fizikai és társadalmi dolgokra. Néhány kutató párhuzamot von az internet hatása és a televízió megjelenésekor tapasztalható lekötő hatása között, ami jelentősen csökkentette a házon belüli társadalmi érintkezést, csakúgy, mint a házon kívüli társadalmi és politikai aktivitást. Azonban a televíziós

műsorsugárzás nem állítható egyértelműen párhuzamba a társadalmilag interaktív internettel.

(3) Az internet stresszforrás lehet, amely elkedvetleníti és elidegeníti az embereket a személyes érintkezéstől. Egy, az internettel újonnan ismerkedőket vizsgáló online felmérés arra az eredményre jutott, hogy az internethasználat növekedésével egyenes arányban csökkennek az egyén társadalmi kapcsolatfelvételei, és növekszik a depresszió és magány. Bár az internet serkentette a gyengébb online kötődések kialakítását, egyúttal csökkentette az erősebb offline érintkezési módokat. Mi módon idegeníthet el az internet?

(a) Az internetezésben újoncok gyakran tapasztalnak stresszt és az időfelhasználást illető feszültséget, miután beszerzik a számítógépüket.

(b) A tapasztalt felhasználóknak már jobban kidolgozott technikai lehetnek internetezési szokásaik kezelésére. Az ő problémájuk inkább az, hogy bonyolultabb feladataik több időt igényelnek, mivel a programok gyakran rosszul működnek, vagy a számítógép egyszerűen nem működik.

(c) Az internet által biztosított folyamatos kapcsolat sokkal elérhetőbbé teszi az embereket egymás számára, függetlenül attól, hogy a fogadó fél akarja ezt, vagy sem. A nem kívánatos személyekkel való kapcsolat, vagy nem kívánt információk megszerzése depressziót okozhat vagy elidegenítheti az embert. Az aktív internetezők sokkal nagyobb mértékben válhatnak csalás vagy sértés áldozataivá.

(d) Nem minden internet funkció társas tevékenység. Sok elfoglaltság weborientált, mint például információkeresés vagy egyéni rekreáció. Továbbá sok online társadalmi tevékenység, mint például az e-mail aszinkron: késlekedik a kielégítő visszacsatolás amíg a címzett be nem lép az internetre, el nem olvassa az üzenetet, el nem határozza, hogy válaszolni fog és az eredeti küldő végül is megkapja a választ. (Sproull & Kiesler, 1991).

(e) A számítógép és az internet mind szélesebb körű elterjedése elbizonytalanítja az otthon-munkahely közötti határvonalat. Az emberek hazaviszik a munkájukat és azzal foglalkoznak inkább, mint családjukkal, barátaikkal vagy más tevékenységekkel. A munka könnyű otthon végezhetősége mutatja és elősegíti a „tudásmunkások” („knowledge workers”) jelenkori nagymértékű elszaporodását.

(f) Bár az internet elő tudja segíteni a globális kapcsolatok kialakulását, bent tartja az embereket a házban a képernyőre meredve, és elhanyagolva a helyi érintkezéseket otthon és a lakóhelyükön.¹

(g) Az online kötődések perspektívája sokkal egységesebb lehet. Ezek gyakran olyan közös érdeklődés alapján alakulnak ki, mint pl. érdeklődés bizonyos szappanoperák iránt, vagy BMW-k után. Ez leszűkíti a nézőpontokat és csökkenti az új információhoz való hozzáférést.

(h) Az internet ugyan növelheti az ismerősökkel való kapcsolattartást, de egyúttal felboríthatja a gyengébb és erősebb kötődések közötti egyensúlyt. A gyengébb kötődések értéke abban rejlik, hogy új információt biztosítanak, illetve, hogy az egyén könnyen hozzáférhet a számára idegen, és érdeklődéséhez szorosan nem kapcsolódó hálózatokhoz is. Ugyanakkor a szoros kapcsolatokat, amelyek beágyazódtak a közösségbe, elkötelezettség és barátság jellemzi, illetve például érzelmi támasz-nyújtás, és egyéb személyek közötti interakció forrásai. *Azaz, ha az internet csökkenti a társadalmi tőkét, akkor a gyakori internet használatot az offline kapcsolatok hanyatlása, csökkenő szervezeti és politikai részvétel, illetve közösségi elkötelezettség kíséri.*

Kiegészíti-e az Internet a társadalmi tőkét?

Míg a „növekedés” és a „csökkenés” mellett érvelők olyan különleges médiumnak tekintik az internetet, amely radikálisan megváltoztatja az emberek offline kapcsolatait, addig azok, akik a kiegészítő szerep mellett foglalnak állást, sokkal kevésbé tulajdonítanak központi szerepet ennek az új technológiának a társadalmi trendek alakításában. E szerint az álláspont szerint az internetet a legjobban akkor értjük meg, ha az ember mindennapi életébe beágyazva vizsgáljuk. Amint az internet használat beépül az élet napi ritmusába, az online tevékenység az offline teendők kiegészítésévé válik. Egy tanulmány például arra következtetésre jutott, hogy az internet egy „több dimenziós technológia, amit hasonlóképpen használunk, mint az egyéb tradicionális technológiákat”. Következésképpen az internet egy olyan kommunikációs csatornát biztosít, amely kiegészíti a telefon és a személyes kapcsolatokat², ugyanakkor kényelmes és megfizethető. A „kiegészítő szerep” mellett érvelők szerint az internetnek fontos hatása lesz a társadalomra, de ez a hatás semmiképpen sem lesz olyan forradalmi, mint a telefon megjelenése volt, inkább csak egy evolúciós lépcsőt jelent. Ilyen értelemben tehát az internet csak folytatja és gyorsítja a személyes kapcsolatok átalakulását, az „háztól-házig” típusú fizikai interakciótól kezdve a sokkal elszigeteltebb, „helytől – helyig” és „személytől – személyig” típusú, de hálózaton folytatott kapcsolatokig. Bár a személyes és a telefonon való érintkezés továbbra is meghatározó, az internet által biztosított könnyű kapcsolatteremtés fizikailag távol tartózkodó, de azonos érdeklődésű személyek között jól kiegészíti a hagyományos kapcsolattartási módszereket.

Az internet sokkal alkalmasabb lehet a már meglévő kapcsolatok fenntartására, mint új kapcsolatok kialakítására. Az internet nem fog szervezeti és politikai részvételhez vezetni, ha a felhasználónak nincsen már megalapozott érdeklődése ilyen területen. Ahogy a példa mutatja, a Blacksburg elektronikus falu megteremtése nem eredményezett nagyléptékű változásokat a személyes kapcsolatok, illetve a közösségi elkötelezettség terén. Ehhez hasonlóan, nem teremtett jelentős társadalmi tőkét a fejlett információs és kommunikációs rendszerek bevezetése az üzleti világba. *Vagyis, ha az internet a társadalmi tőke kiegészítője, akkor az internethasználat mintegy kiegészíti az offline személyes érintkezést, de semmilyen hatással nincs a szervezeti és politikai részvételre. Ugyanakkor növeli a közösségi elkötelezettség szintjét. Az internetes tevékenységek mértéke azonban nem hozható összefüggésbe sem több, sem kevesebb offline tevékenységgel.*

Felmérés az Internet felhasználók körében

A National Geographic Társaság „Felmérés 2000” című kutatása

A National Geographic Társaság „Felmérés 2000” című kérdőívét 1998. szeptembere és novembere között tölthették ki a társaság weboldalaira látogatók. A felmérést a széles körben terjesztett *National Geographic* magazin, egy nagyméretű felhívás a társaság honlapján, illetve több más információs csatorna hirdette. Bár a felmérés nemzetközi volt, 47176 felnőtt válaszadóval a világ minden tájáról, ebben a tanulmányban mi a 39211 felnőtt észak-amerikai válaszadóra koncentrálnak. A válaszadók közül 34839 az Amerikai Egyesült Államokban él, míg 4372 Kanadában. Habár a min-

ta nem véletlenszerű, az 1993-as és 1996-os USA Általános Társadalmi Adatfelvétel (US General Social Survey) eredményeivel való összehasonlítás lehetővé teszi, hogy következtessünk a mintába való önkéntes bekerülés által az eredményekben okozott torzulások jellegére.³ A felmérés során az eredményekből kizártuk azoknak a választ, akik a felmérés kitöltésekor első alkalommal használták az internetet. Következésképpen ez a tanulmány a National Geographic társaság weboldalaira látogatók közt, és nem a teljes észak-amerikai lakosság körében vizsgálja a társadalmi tőkét.

Mit csinálnak az emberek online?

A National Geographic felmérés résztvevői nem „újoncok” az interneten. A válaszadók több, mint fele (58%) már több, mint két éve használta az Internetet a kérdőív kitöltése idején. Azok, akik csak kevesebb, mint 6 hónapja használták az Internetet, mindössze a minta 12%-át tették ki. A leggyakoribb online tevékenység társas; konkrétan e-mail üzenetek váltása, amely egy évben 270 napon történik. (1. Táblázat) Egyéb gyakori társas tevékenységek a chat (online csevegés; 25 nap/év), több-résztvevős játékok (11 nap/év), MUD („multi-user dimensions”: több résztvevős interaktív játék. Kezdetben sárkányok játszottak mágusokkal és tündérekkel, később más, főleg népszerű sci-fi és képregény témák is fel lettek dolgozva – a Szerk.), vagy egyéb online szerepjátékok látogatása (7 nap/év). Az emberek olyan kevésbé társas tevékenységre is használják az internetet, mint például szörfözés a hálózaton (154 nap/év); hírek olvasása, digitális könyvtárak és magazinok látogatása (124 nap/év); különböző felhívások és hirdetések fogadása (105 nap/év); vagy vásárlás (8 nap/év).

1. táblázat: Internet használat: Gyakoriság és faktoranalízis (N = 39211)

Internet tevékenységek	Nap/Év	Tényező (Faktor) Megadása	
		Aszinkron	Szinkron
Email küldése/fogadása	270	.682b	-.050
Levelezőlistán való részvétel	105	.729b	.038
Digitális könyvtárak, újságok, magazinok böngészése	124	.717b	.111
Online egyetemi kurzusok	11	.403b	.237
Termékek és szolgáltatások vásárlása	8	.564b	.078
Szörfözés a web-en	154	.533b	.310
Usenet felhasználói hírcsoportokban való részvétel	26	.511b	.352
Chat (online diskurzus)	25	.173	.701c
MUD, MOO, és egyéb több-felhasználós oldalak látogatása	7	.141	.709c
Több-felhasználós játékok	11	-.015	.727c
Megmagyarázott szórásnégyzet %-a		25.86	18.20

Megjegyzés:

MUD = Multi-user dimensions (több-felhasználós dimenzió),

MOO = Multi-user object oriented environments (több-felhasználós tárgy központú környezet)

a. Az alapvető elemek vizsgálata ortogonális varimax rotációval.

b. Az aszinkron skála alkotóeleme.

c. A szinkron skála alkotóeleme.

A „Felmérés 2000” tíz olyan kérdést tartalmazott, amelyek a válaszadók internet használati szokásainak különböző aspektusait vizsgálták. A válaszadó minden kérdésre az alábbi válaszok közül választhatott: „1. ritkán”, „2. havonta”, „3. hetente”, „4. többször egy héten”, „5. naponta”. Az eredmények elemzésekor alkalmazott faktoranalízis az internet használat két jól elkülöníthető kategóriájára világított rá: szinkron (azonos időben zajló) és aszinkron (különböző időben zajló) tevékenységek. (1. táblázat) Ahelyett azonban, hogy a faktor pontszámok segítségével állítottuk volna fel a skálát, összeadtuk az egyes elemek pontszámait és így hoztuk létre a szinkron és az aszinkron skálát. A skálán a magasabb pontszámok a gyakoribb internethasználatot jelentik⁴.

A *szinkron skála* két vagy több felhasználó közötti egyidejű tevékenységeket jelenti. Ez a skála három elemből tevődik össze (1. táblázat). A szinkron tevékenységek természetükből adódóan társas tevékenységek legalább két ember egyidejű részvételével. Ezzel szemben az *aszinkron skála* olyan különböző tevékenységeket foglal magába, mint e-mail üzenetek küldése vagy információkeresés. (1. táblázat) Az aszinkron kommunikáció a két fél egyidejű jelenlétének megkövetelése nélkül kezdeményezi az érintkezést, és egyúttal lehetővé teszi, hogy egy személy egyidejűleg több címzethez is eljuttathassa üzenetét. A leggyakrabban folytatott aszinkron internet tevékenység az e-mail üzenetek küldése és fogadása.

Ki folytat internet tevékenységet?

Az időtartam, amióta valaki internet felhasználó, meglehetősen jó becslést tesz lehetővé arra nézve, hogy az adott személy milyen módon és mennyi ideig használja az internetet, mind szinkron, mind aszinkron tevékenységekre⁵. Ugyanakkor a demográfiai jellemzők hatása teljesen elhanyagolható. Az egyedüli használható becslést az aszinkron internet tevékenységekre vonatkozóan az online töltött hónapok száma adja ($\$=0,41$). Ennek a kapcsolatnak két lehetséges magyarázata merül fel. Először is azok, akik már hosszú ideje használják az internetet, feltehetően jobban lelkesednek a világhálóért. Másodsor, minél régebben használja valaki az internetet, annál valószínűbb, hogy jól ismeri a lehetőségeket, és ezért többet használja a hálót.

A szinkron internet tevékenységek vizsgálata során hasonló eredményeket kaptunk. Annak, hogy valaki mennyi ideje használja az internetet, szignifikáns hatása van a szinkron tevékenységekre is ($\$=0,11$), bár ez a hatás jóval kisebb, mint az aszinkron tevékenységek esetében. A demográfiai jellemzőknek a szinkron tevékenységekre sincsen jelentős hatása. Az egyetlen kivételt az egyetemi diplomával nem rendelkezők csoportja jelenti, akik sokkal hajlamosabbak szinkron tevékenységek folytatására, valamint a középiskolai végzettséggel nem rendelkezők, akik sokkal nagyobb valószínűséggel kapcsolódnak be az online több-résztvevős játékokba. Ezen felül azok, akik csak rövidebb ideje használják az internetet, többet játszanak több-felhasználós játékokat, vagy vesznek részt chat-ben.

A demográfiai jellemzők és az internetes tevékenységek közötti kapcsolat általános hiánya összecseng azokkal a legújabb kutatási eredményekkel, amelyek szerint a digitális megosztottság csökken. Megszűnt az anyagilag tehető, egyetemet végzett fehér férfi egyeduralma. A legegységelműbb eredmények viselkedésbeliek: azok az emberek, akik régebben használják az internetet, többféle online tevékenységet folytatnak.

Társadalmi tőke az Internet-korszakban

Hálózati tőke

Médiahasználat. Az internet-használó National Geographic látogatók leggyakrabban (40%) a telefont használják arra, hogy közeli barátaikkal és rokonaikkal tartsák a kapcsolatot. Ezután következik az e-mail (32%), a személyes látogatás (23%), és a csekély mennyiségű (4%) postai levelezés.⁶ Wellman, Carrington és Hall (1988) az internet-előtti kort elemző tanulmányukban sokkal kiegyensúlyozottabb viszonyt találtak a telefonos illetve személyes kapcsolattartás között, igaz, hogy csak az egyének hús legaktívabb kapcsolatát vizsgálták. Csakúgy, mint az internet-előtti időszakban, az emberek csaknem olyan sűrűn érintkeznek a rokonaikkal (az összes informális kommunikáció 46%-a), mint a barátaikkal (54%). Ugyanakkor vizsgálnunk kell a távolság szerepét is, amely mindig korlátot szab a kommunikációnak, még a repülés, az autópályák és a távolsági telefonhálózatok széles körű elterjedése után is. Mivel az e-mail üzenetek küldése aszinkron tevékenység, és a levelezés költsége nem emelkedik a nagyobb távolság esetében sem, azt feltételeznénk, hogy az e-mail használat csökkenti a távolság szabta korlátokat. De vajon hatással van-e az e-mail a különböző hálózatok egymás közelében élő tagjai közötti kommunikációra is?

Legnagyobb meglepetésre a távolság még az internet korában is korlátokat szab a kommunikációnak. (Hampton & Wellman, 2001). A leggyakoribb kapcsolatfelvétel azokkal a barátokkal és rokonokkal történik, akik a közelben (50 km-es körzeten belül) élnek. Erre a célra leggyakrabban a telefont használják. Egész pontosan a közelben élő rokonokkal való kapcsolattartásra az esetek 52%-ában a telefont használják, a közelben élő barátok esetében pedig ugyanez a szám 29%-ot tesz ki. Ezzel ellentétben a távolabb lakó (50 km-es körzeten kívül élő) hálózati tagokkal való kapcsolattartásra legtöbbször az e-mailt használják. Az összes távol élő rokononnal folytatott kommunikációra 48%-ban az e-mail szolgál, ha pedig távoli barátokról van szó, akkor 60%-ban az e-mail kommunikációra hagyatkoznak. Az e-mail tehát különösen hasznos a távol élő emberekkel való kapcsolattartásra, mert a havi díjak alacsonyak, a költségek nem függenek a távolságtól és egyszerűen lehet üzeneteket küldeni más időzónákban lakó ismerősöknek.

A távolság kevésbé befolyásolja a rokonokkal való kapcsolatot, mint a barátságokat. Ez a jelenség a telefon elterjedése óta folyamatosan tapasztalható. (Wellman & Tindall, 1993) a rokonság ugyanis rendszerint jobban összekapcsolódik más társadalmi kapcsolatrendszerrel is, ami elősegíti a távoli hálózati tagok közötti kapcsolattartást. A barátságok ugyanakkor sokkal inkább önkéntes és egyedi kapcsolatok. Az e-mail kiegészíti a rokonokkal való egyéb kapcsolattartási módszereket. Azok a rokonok, akik sokat használják az e-mailt az egymás közötti kommunikáció céljaira, ugyanolyan gyakran mennek látogatóba vagy telefonálnak, mint azok a rokonok, akik szinte alig használják az e-mailt erre a célra.

A barátok közötti e-mail-es kapcsolattartás gyakorisága összefügg a távolsággal. Az emberek gyakrabban használják az e-mailt arra, hogy a közelben élő barátaikkal érintkezzenek, mint a távolabb lakó barátok megkeresésére. (arány=1,4)⁷. A közelben lakó barátokkal háromszor olyan sűrűn váltanak e-mail üzenetet, mint a távoliakkal (arány=2,9). A rokonok esetében kétszer olyan sűrűn lépnek érintkezésbe a közelben lakókkal, mint a távolban élőkkel (arány=1,9). A baráti kapcsolatok tehát sok-

kal inkább helytől függőek, mint a rokon kapcsolatok. A személyes találkozás közeli barátokkal nyolcszor olyan gyakori, mint távoliakkal (arány=8,8), míg a telefonos érintkezés ötször olyan gyakori közeli barátokkal, mint távoliakkal (arány=5,2).

Interperszonális hálózati kapcsolat. Az internet használat sem nem növeli, sem nem csökkenti a kommunikáció egyéb fajtáit. Sem az aszinkron, sem a szinkron internet tevékenységek gyakorisága nincs összefüggésben az egyéb fajta kommunikáció gyakoriságával. A gyakori internethasználat ugyanakkor kapcsolatba hozható a közeli és távoli barátokkal és rokonokkal való gyakoribb kapcsolattartással, de csak azért, mert az internetes tevékenység kiegészíti a személyes, illetve telefonon való kapcsolattartást (lásd 2. és 3. táblázat). Az emberek továbbra is látogatják, illetve felhívják egymást, de egyúttal e-maileznek is. Ez a jelenség azt sugallja, hogy a személyes illetve telefonon történő kapcsolattartás a kommunikáció valami olyan egyedi típusát kínálja, amit az internet nem tud helyettesíteni. Továbbá a válaszadók semmilyen demográfiai jellemzője nem hozható kapcsolatba hálózati kapcsolataikkal.⁸

2. táblázat: Email használat az éves kommunikáció átlagában, 50 km-es körzetben belül

Email használat	Rokonok					Barátok				
	Személyes	Telefon	Levél	Email	Összesen	Személyes	Telefon	Levél	Email	Összesen
Soha	77	117	6	1	201	104	136	6	1	247
Ritkán	65	116	6	5	192	84	112	8	5	209
Havonta	61	113	6	7	187	74	98	5	9	186
Hetente	62	121	6	13	202	76	99	7	20	202
Néhányszor hetente	63	115	7	24	209	83	113	7	37	240
Naponta	60	118	8	52	238	92	126	9	118	345
Összesen	61	117	7	39	224	88	120	9	86	303

3. táblázat: Email használat az éves kommunikáció átlagában, 50 km-es körzetben kívül

Email használat	Rokonok					Barátok				
	Személyes	Telefon	Levél	Email	Összesen	Személyes	Telefon	Levél	Email	Összesen
Soha	12	37	8	1	58	13	25	7	1	46
Ritkán	10	36	8	5	59	11	19	7	4	41
Havonta	9	35	7	10	61	8	16	6	8	38
Hetente	9	36	9	19	73	8	17	6	16	47
Néhányszor hetente	10	39	9	35	93	9	19	7	30	65
Naponta	10	43	10	72	135	10	25	8	85	128
Összesen	10	41	10	55	116	10	23	8	62	103

Részvételi tőke

Szervezeti részvétel. Az internet mind kiegészíti, mind növeli az szervezeti részvételt.⁹ Az eredmények pozitív kapcsolatot mutatnak az internet használat és a szervezeti részvétel között. A hatás erősebb az aszinkron tevékenységek esetében ($\beta=0,13$), mint a szinkron tevékenységek esetében ($\beta=0,10$; lásd 4. táblázat). A demográfia jellemzők közül az egyetlen, amely kapcsolatban áll a szervezeti részvétellel, az iskolai végzettség. Minél magasabb az egyén iskolai végzettsége, annál aktívab-

ban vesz részt különböző szervezetek tevékenységében. Következésképpen megállapíthatjuk, hogy azok az emberek, akik használják az internetet, gyakran több szervezet munkájában is részt vesznek. Ugyanakkor az, hogy valaki mennyi ideje használja az internetet nincsen összefüggésben a szervezet aktivitásának mértékével.

4. táblázat: Az aszinkron és szinkron internet tevékenységek hatása a politikai és szervezeti részvételre

	Aszinkron internet tevékenység		Szinkron internet tevékenység	
	Politikai részvétel*	Szervezeti részvétel*	Politikai részvétel*	Szervezeti részvétel*
Nem (Férfi=1)	.006*	-.052	.013	-.047
Életkor (Alap=30-39 év)				
18-29	.000*	.029	-.015*	.017
40-49	.098	.067	.100	.068
50-65	.122	.085	.124	.088
66+	.065	.067	.062	.065
Rasszok (Alap=Fehér)				
Ázsiai	-.017	-.006*	-.014	-.004*
Fekete	.001*	.018	.000*	.016
Egyéb	.032	.033	.032	.033
Iskolai végzettség (Alap= felsőfokú végzettség)				
Középsokola vagy alacsonyabb	-.057	-.095	-.076	-.112
Valamennyi egyetemet végzett	-.032	-.075	-.045	-.087
Másoddiplomás	.090	.107	.096	.111
Házassági állapot (Alap=Házas)				
Egyedülálló	-.015	-.016	-.016	-.017
Élettársi kapcsolatban élő	-.003*	-.038	-.003*	-.038
Mennyi ideje használja az internetet?	.008	-.010*	.063	.032
Aszinkron internet tevékenység	.166	.134	N/A	N/A
Szinkron internet tevékenység	N/A	N/A	.116	.105
Igazított R2	.071	.065	.062	.061

Megjegyzés: N/A = nem alkalmazható

a. Standard béta együttható.

* Nem szignifikáns együttható ($p > 0,05$).

Az internet kiegészíti a szervezeti aktivitást. Az online számítógépes klubokban való részvétel pozitív kapcsolatba hozható a nem komputerrel kapcsolatos szervezetekben való részvétellel. Minél inkább részt vesz az ember különböző szervezetekben offline, annál nagyobb valószínűséggel folytat a számítógéppel kapcsolatos tevékenységeket ($\beta = 0,19$; lásd 5. táblázat). Minél gyakrabban vesznek részt mind aszinkron ($\beta = 0,78$), mind szinkron ($\beta = 0,37$) internet tevékenységekben, annál inkább aktívak offline szervezetekben, és vesznek részt online számítógépes klubok tevékenységében is.

5. táblázat: A demográfiai jellemzők, az offline részvétel, és az internet hatása az online szervezeti és politikai részvételre

	Szervezeti részvétel offline az online-ra*	Politikai részvétel offline az online-ra*
Nem (Férfi=1)	.338	.141
Életkor (Alap=30-39 év)		
18-29	-.298	-.201
40-49	.201	-.191
50-65	.688	-.255
66+	1.758	-.594
Rasszok (Alap=Fehér)		
Ázsiai	.450	-.452
Fekete	.527	-.093*
Egyéb	.186*	.090*
Iskolai végzettség (Alap= felsőfokú végzettség)		
Középiskola vagy alacsonyabb	.269	-.011*
Valamennyi egyetemet végzett	.279	.176
Másoddiplomás	-.182	-.088
Házassági állapot (Alap=Házas)		
Egyedülálló	.191	.223
Élettársi kapcsolatban élő	.104*	.287
Mennyi ideje használja az internetet?	.026	.010
Organizational Participation Offline	.193	N/A
Political Participation Offline	N/A	.268
Aszinkron internet tevékenység	.783	.666
Szinkron internet tevékenység	.365	.547
Konstans	-6.693	-4.611
Cox & Snell R2	.070	.157

Megjegyzés: N/A = nem alkalmazható.

a. Nem sztatandard béta együttható. * Nem szignifikáns együttható ($p > 0,05$).

Politikai részvétel. Befolyásolja-e az internet az emberek politikai részvételét azal, hogy új fórumot teremt vitára és részvételre? Az eredmények hasonlóak az szervezeti részvételnél találtakhoz, ami nem meglepő, hiszen a legtöbb politikai tevékenységet felfoghatjuk úgy, mint szervezeti aktivitást.¹⁰ Az életkor az egyetlen demográfiai jellemző, ami kapcsolatban áll a politikai részvétellel. A 40-65 év közötti korosztály esetében nagyon erős kapcsolat található a politikai részvételük és az internet használatuk között, mind a szinkron ($\beta=0,12$), mind az aszinkron ($\beta=0,17$; lásd 4. táblázat) tevékenységek tekintetében. Ugyanakkor nem mutatható ki kapcsolat az internethasználat ideje és a politikai részvétel között, vagyis nincs különbség az internetet régóta, vagy csak az utóbbi időben használók politikai részvétele között.

Minél aktívabb valaki az offline politikai tevékenységekben, annál nagyobb valószínűséggel vesz részt online politikai beszélgetésekben ($\beta=0,27$; lásd 5. táblázat). Ugyanakkor minél gyakrabban használja az internetet, akár aszinkron ($\beta=0,67$), akár szinkron ($\beta=0,55$) tevékenységre, annál jelentékenyebb az online politikai aktivitása. Hasonlóan a szervezeti részvétel esetében tapasztaltakhoz, az internethasználat hosszúsága nem befolyásolja a politikai aktivitást. A demográfia jellemzők közül az életkor és a származás hozható kapcsolatba az online politikai aktivitással. A szervezeti aktivitással ellentétben az idősebb felnőttek kevésbé vesznek

részt online politikai vitában. Ehhez hasonlóan az ázsiai származásúak online politikai aktivitása jelentősen alulmarad az egyéb származásúakhoz viszonyítva.

Bár ezek az eredmények nem mutatják az ok – okozati összefüggés irányát, arra mindenképpen utalnak, hogy az, aki szervezetileg és politikailag aktív offline, az online is aktivitást mutat ilyen tevékenységekben. Továbbá azok, akik általában többet használgják az internetet, sokkal többször vesznek részt online politikai vitákban vagy véleménycserében. Ezt a tényt különösen alátámasztja az, hogy a Cox and Snell pseudo R^2 értékében számottevő növekedést tapasztaltunk, miután a két internet skálát hozzáadtuk a modelhez.¹¹ Úgy tűnik, hogy a részvétel az online folytatott politikai vitákban mintegy kiterjesztése az offline tevékenységeknek, illetve az általános Internethasználatnak. A gyakori internethasználat kapcsolatban áll mind a szervezeti, mind a politikai nagyarányú részvétellel. Minél nagyobb az online részvétel mértéke a szervezeti és politikai tevékenységekben, annál intenzívebb offline részvétel tapasztalható hasonló tevékenységekben.

Közösségi elkötelezettség

Ha a nagyfokú internethasználat kiegészíti a személyes és telefonos kontaktust, illetve nagyobb szervezeti és politikai részvételt eredményez, akkor valószínűleg mindkét jelenségnek serkentenie kellene a közösségi elkötelezettséget.¹² A valóságban azonban nem ez a helyzet.

Nincs összefüggés aközött, hogy mióta használja valaki az internetet, mennyi időt tölt internetezéssel, és közösségi érzése illetve elidegenedettsége között. Továbbá az emberek társadalmi kapcsolatainak mennyisége sincs összefüggésben sem pozitív, sem negatív módon hétköznapi közösségi érzésükkel vagy elidegenedtség-érzésükkel. Az egyetlen kapcsolat a „részvétel” esetében tapasztalható. A magasszintű politikai ($\beta=0,13$) és szervezeti részvétel ($\beta=0,17$) erősebb közösségi érzéssel párosul.

Ugyanakkor szoros pozitív kapcsolat van az internethasználat mértéke és az online közösség iránt tanúsított közösségi elkötelezettség között (6. táblázat).¹³ A gyakoribb internet használóknak erősebb az elkötelezettsége az online közösség iránt, mint azoknak, akik nem rendszeresen használják a hálót. Ez igaz mind a szinkron ($\beta=0,32$), mind az aszinkron ($\beta=0,32$) tevékenységekre. Tehát a legjobb becslést az online közösség iránt mutatott pozitív attitűdre az internethasználat időtartama és involváltsága biztosítja. Ez a jelenség arra utal, hogy az internet felületet biztosít a társadalmi interakciók számára, arra, hogy az emberek hasonló érdeklődésű egyéneket találjanak, illetve a szorosabb társadalmi kohézió megteremtésére. Ugyanakkor ez a kapcsolat, más tanulmányok eredményeivel összhangban, további bizonyítékot szolgáltat az „elszigetelődés” hipotézis ellen és azt az elvet támogatja, miszerint az internet egy társadalmi közeg.

Az aszinkron internettevékenység, mint például az e-mail, pozitív kapcsolatban áll az online közösségi érzés mértékével ($\beta=0,18$). Ez tulajdonképpen nem meglepő, ha figyelembe vesszük, hogy az aszinkron kommunikáció, mint például az e-mail, hasznos médium a rokonokkal való kapcsolattartásra, akik gyakorta tőlünk távol élnek (hasonlítsuk össze a 2. és 3. táblázatot). Ezzel ellentétben a szinkron internethasználat nem hozható kapcsolatba a rokonok iránti online közösségi érzéssel. Az azonos időben folytatott online játékok, a több-felhasználós környezetek és a csevegőszobák (chat room) sokkal inkább az „informális” szocializáció színterei, ahol a barátok találkoznak csevegni, új kötődések alakulnak ki, és véletlenszerű interakciók jönnek létre.

Következésképpen az aktuálisan online eltöltött idő, nem pedig az internetezés kezdete óta eltelt idő határozza meg az internet iránti érzéseket. A viselkedés és az attitűd mindenképpen kapcsolatban állnak egymással. Az internet leggyakoribb használói azok, akik hisznek abban, hogy az internet közösséget biztosít.

6. táblázat: A demográfiai jellemzők, a társadalmi kapcsolatok, és az Internet hatása az online közösségi elkötelezettségre

	Általános nézet az online közösségről*	Rokonokkal való online kapcsolat érzése*	Elidegenedés érzése (online)*
Nem (Férfi=1)	-.020	-.108	-.007*
Életkor (Alap=30-39 év)			
18-29	-.060	-.034	-.052
40-49	.021	.016	.064
50-65	.047	.084	.073
66+	.048	.081	.023*
Rasszok (Alap=Fehér)			
Ázsiai	-.011*	.008*	-.025
Fekete	-.019	-.066	-.005*
Egyéb	.006*	-.022	-.007
Iskolai végzettség (Alap= felsőfokú végzettség)			
Középszintű vagy alacsonyabb	.062	-.016	.034
Valamennyi egyetemet végzett	.083	-.011*	.034
Másoddiplomás	-.021*	-.033	-.040
Házassági állapot (Alap=Házas)			
Egyedülálló	.044	-.038	-.007*
Élettársi kapcsolatban élő	.035	-.002*	.028
Mennyi ideje használja az Internetet?	-.008*	.020	-.039
Személyes látogatás (Rokonok 50 km-en belül)	-.007*	-.014*	.035
Telefon (Rokonok 50 km-en belül)	-.021*	.046	-.019*
Személyes látogatás (Barátok 50 km-en belül)	-.000*	.016	-.001*
Telefon (Barátok 50 km-en belül)	-.032	-.019*	.013*
Személyes látogatás (Rokonok 50 km-nél távolabb)	-.005*	.016	-.000*
Telefon (Rokonok 50 km-nél távolabb)	-.051	.135	-.020*
Személyes látogatás (Barátok 50 km-nél távolabb)	-.007*	.001*	-.000*
Telefon (Barátok 50 km-nél távolabb)	.010*	.011*	.020*
Politikai részvétel	.041	.025	-.030
Szervezeti részvétel	.001	.051	-.013
Aszinkron Internet tevékenység	.315	.175	.083
Szinkron Internet tevékenység	.316	.049	.071
Igazított R2	.289	.108	.029

a. Standard béta együttható.

* Nem szignifikáns együttható ($p > 0,05$)

Milyen hatással lehet az internet a társadalmi tőkére?

Vajon hatással van-e az internet a társadalmi tőkére, a társadalmi kapcsolatok, a szervezeti és politikai részvétel, illetve a közösségi elkötelezettség tekintetében? Eredményeink azt mutatják, hogy az internethasználat kiegészíti a *hálózati tőkét*, mivel kiterjeszti a már meglévő személyes és telefonkapcsolatok lehetőségét. Ez azon kevés eset egyike a társadalomtudományok területén, amikor a kapcsolat hiánya értelmezhető. Azok, akik sokat használják az internetet, nem helyettesítik a személyes és telefon kapcsolatokat az e-mail használattal, de nem is növelik ezek gyakoriságát. A legtöbb internetes érintkezés olyan emberek között történik, akik 50 km-es körzeten belül laknak. Azokkal az emberekkel, akik ennél távolabb élnek, általánosságban kevesebb alkalommal lépnek kapcsolatba. Egyúttal azonban ezek a távolsági kapcsolatok az általános érintkezés nagyobbik részében az interneten bonyolódnak le.

Az internetet különösképpen a barátokkal való kapcsolattartásra használjuk. A barátok közötti interakció általában két személy vagy két pár között zajlik. Ugyanakkor a rokonok és szomszédok nagyobb valószínűséggel alkotnak egy szorosabban szőtt társadalmi hálót. A tanulmányunk eredményei azt sugallják, hogy az internet a leghasznosabb a társadalmilag és fizikailag fragmentált baráti kapcsolatok ápolása terén. A távolságnak ugyanakkor még mindig nagy jelentősége van. A távoli barátokkal folytatott kommunikáció jóval kisebb mértékű, mint a közelben élőkkel való interakciók.

Ezek az eredmények azt sugallják, hogy az internet hatásai a társadalmi tőkére kiegészítő jellegűek, ellentétben az utópisták és antiutópisták jóslataival. Mi több, eredményeink azt is mutatják, hogy az internethasználat nem uniformizált: amikor online vannak, az emberek mind szociális, mind aszociális tevékenységeket is folytatnak. Az internetezés egyrésztől magányos tevékenység, amely megakadályozza, hogy az ember személyesen lépjen kapcsolatba rokonaival, vagy vegyen részt a közösségi életben. Másrésztől nem minden online töltött idő versenyez az offline tevékenységekkel. Az emberek mindenképpen fordítanak időt arra, hogy elolvassák a híreket, vagy információt gyűjtsenek, függetlenül attól, hogy ezt online vagy offline végzik. Azt az időt, amit az ember az online vásárlással megtakarít, a rokonokkal és barátokkal való offline kapcsolatok ápolására fordíthatja.

Az internethasználat növeli a *részvételi tőkét*. Minél több időt tölt valaki az interneten, és minél aktívabban vesz részt online szervezeti és politikai tevékenységekben, annál aktívabban folytat hasonló tevékenységeket offline is. Adataink korlátai nem teszik lehetővé erős következtetések levonását arról, hogy hogyan befolyásolja az internetezés a részvételt. Jóllehet, további kutatásoknak kell majd meghatározni az okozati összefüggés irányát, úgy gondoljuk, hogy pozitív visszahatást fogunk találni. Jól elkülöníthető online és offline szférák helyett az emberek mindazokat az eszközöket igénybe veszik a szervezeti és politikai tevékenységek folytatására, amelyet megfelelőnek találnak erre a célra, és amelyek elérhetőek a számukra. Azok, akik már folytatnak ilyen tevékenységeket offline, az internet segítségével erősítik és kiterjesztik részvételüket. Azok pedig, akik kezdetben online tevékenységeket folytatnak inkább, sokkal aktívabbá válnak a személyes szervezeti és politikai részvételben.

Az internethasználatnak nem ugyanolyan a kapcsolata (a) a közösségi érzéssel általánosságban és (b) az *online* közösségi érzéssel. Egyrészt nincs kimutatható kapcsolat az internethasználat és az általános közösségi érzés, vagy az elidegenedés érzése között. Másrészt a gyakori internethasználat kapcsolódik az online közösséghez fűződő pozitív

érzésekhez. Ilyen szempontból az internet nem váltja valóra sem az utópisták álmát egy nagyobb közösségi eufóriáról, sem nem tükrözi az antiutópisták lidércnyomását a fokozott elidegenedéstről. Bizonyítékaink azt azonban alátámasztják, hogy azok, akik hosszabb időt töltenek online, abban látják az internet értékét, hogy teret biztosít a társadalmi interakciók létrejöttére. Online kapcsolataik pozitív visszacsatolást jelentenek, és ezzel növelik az internethasználatra való hajlandóságukat. Az internethasználat során ugyanakkor az emberek felfedezhetik, hogy léteznek alternatív, kiegészítő módok a közösségi aktivitásra, a már meglévő offline lehetőségeken kívül is.

Mindent összevetve eredményeink azt sugallják, hogy az internet növeli a személyek közötti kapcsolattartást, a szervezeti részvételt, és új formát biztosít a közösségi elkötelezettségnek. Ugyanakkor, ahogy az internethasználat mindinkább beépül a mindennapi életbe, a megnövekedett kapcsolatok és részvételi lehetőségek nem csak több kapcsolat és információ hatásának teszi ki az embereket, hanem negatív élményeknek is. Ilyenek lehetnek például a számítógép feltörések, a személyes szabadság megsértése, félreértések és konfliktusok. Már jóval az internet megjelenése előtt is tapasztalhattuk az elmozdulást a mindent magukba foglaló és kontrolláló közösségektől a sokkal individualizáltabb, fragmentált személyes közösségek irányába (Wellman, 1999a, 2001). A mindent magukba foglaló közösségek biztonsága és az általuk kifejtett társadalmi kontroll mindinkább teret enged a hálózati individualizáció által biztosított lehetőségeknek, csakúgy, mint az effajta interakcióban rejlő fokozott sérülékenységnek is. Az emberek manapság különböző, szűken értelmezett kapcsolatrendszerekben élnek a napokat, heteket, hónapokat, változó szociális hálózati tagok társaságában.

Elérkezett az idő az internet sokkal differenciáltabb kutatására, amely a mindennapi életbe beágyazódva vizsgálja azt, mind offline, mind online. Jóllehet, elemzésünk kimutatta az internet befolyását a társadalmi tőkére, a hatásmechanizmusok még nem világosak. Hiába tudjuk, hogy valaki már több mint két éve használja az internetet vagy, hogy naponta három órát tölt online, még sincs tiszta képünk azokról a tevékenységekről, amiket a szóban forgó egyén végez.

További kutatások szükségeltetnek, amelyek nagyobb részletességgel elemzik az internet hatását, az online végzett tevékenységek fajtáira koncentrálnak, illetve feltárják azt, hogy hogyan illeszkednek ezek a tevékenységek a mindennapi életbe. Általánosságban ezek a tevékenységek két kategóriába sorolhatók:

a) *szociális* tevékenységek, mint például az e-mail vagy a csevegés (chat), amelyek serkentik az interakciót;

b) *aszociális* tevékenységek, mint például a szörfözés a weben, vagy a hírek olvasása.

Amikor az emberek elsősorban aszociális internet tevékenységet folytatnak, akkor elfordulnak a közösségtől, a szervezeti és politikai aktivitástól és az otthoni szabadidős tevékenységektől. Az internetnek ilyen szempontból sokkal nagyobb az elidegenítő hatása, mint a televíziónak. Ezzel szemben amikor az emberek kommunikációra, illetve a közeli és távoli barátokkal és rokonokkal való kapcsolattartásra használják, akkor az internet olyan eszközzé válik, amely növeli a társadalmi tőkét. Tanulmányunk kimutatta, hogy az internetnek nincs egyetlen jól körülhatárolható hatása. A fizikailag szétszórta közösségek korában az internet újabb csatornát biztosít az interperszonális kapcsolatok ápolására, és kiegészíti a személyes és telefonos kapcsolattartást. A hanyatló szervezeti részvétel korában az internet új eszköz arra, hogy az em-

berek szervezeti tevékenységet folytassanak, növeljék aktivitásukat. Következésképpen az internethasználat későbbi vizsgálata várhatóan azonosítja majd azokat a tényezőket, amelyek befolyásolják mind a gyenge, mind az erős online társadalmi kapcsolatok minőségét és mennyiségét.

Köszönetnyilvánítás

Ezt a cikket a Sage Kiadó engedélyével adjuk ki újra, az *American Behavioral Scientist*-ben (45, 3 [November 2001], 437-56 oldal) megjelent eredeti cikk alapján. Az egyetlen változtatás egy javítás a közösségi elkötelezettséget érintő eredményekben. Ebben a részben a következő egyének tanácsát és segítségét használtuk fel: Richard Bernard, Wenhong Chen, Joe Germuska, Philip Howard, Kristine Klement, Valerie May, Carleton Thorne, and Beverly Wellman. Az alábbi intézményekben dolgozó kollegák segítettek a cyber társadalomról való aktív gondolkodásban: NetLab, Közösségi tanulmányok központja, Szociológia tanszék, Információs tanulmányok, Media design intézet a Torontói Egyetemen, illetve a Bell egyetemi laboratórium. A cikk alapjául szolgáló kutatást a következő intézmények támogatták: Bell egyetemi laboratórium, a National Geographic Társaság, a Kanadai Társadalom Tudományi Kutatási Tanács és a Tanulástechnológiai Iroda (a Kanadai Humánerőforrás Fejlesztési Intézetben). University of Toronto's NetLab, Centre for Urban and Community Studies, Department of Sociology, the Faculty of Information Studies, the Knowledge Media Design Institute, és a Bell University Laboratories.

JEGYZETEK

- ¹ Ugyanakkor, a Netlab-bel végzett felmérésünk a külvárosokról arra az eredményre jutott, hogy a jobb hálózati kapcsolattal rendelkező háztartások tagjainak jóval több kötődése és kapcsolata volt a közösségben, mint azoknak, akiknek nem volt Internet hozzáférése (Hampton, 2001; Hampton & Wellman, 1999).
- ² Mind a mi adataink és mások eredményei azt mutatják, hogy a tradicionális üdvözlő- és képeslapokon kívül az emberek manapság nagyon ritkán küldenek levelet hagyományos postai úton, bár maga az Internet fellendíti az írott kommunikáció mennyiségét. Érdekes lenne összehasonlítani az Internet hatását, azzal a hatással, amit a telefon bevezetése, mint a személyes és postai kommunikáció kiegészítője, illetve helyettesítője, eredményezett. Egy ilyen vizsgálat kezdeteit lásd Fischer, és Wellman és Tindall.
- ³ A felmérés a kutatócsoportunkkal együttműködésben készült és az alábbi címen volt elérhető: <http://www.nationalgeographic/survey>. A felmérés dokumentációja a Witte és Howard ; Witte, Amoroso, és Howard kiadványokban található. Lásd továbbá Chmielewski és Wellman.
- ⁴ Bár az ortogonális varimax faktoranalízist alkalmaztuk, hogy az egymással összefüggésben lévő változókat azonosítsuk, a könnyebb megértés végett a két skála megalkotásakor magukat a változókat használtuk. A Cronbach, amely a skála megbízhatóságát mutatja, az aszinkron skála esetében 0,72, míg a szinkron skálánál 0,53. Egyéb skála technikák alkalmazása esetén is ugyanezeket az eredményeket kaptuk.
- ⁵ Ebben a cikkben nem tulajdonítunk túlságosan nagy jelentőséget a statisztikai szignifikanciának, mivel a közel 40 ezres mintanagyság esetén az alapvető kapcsolatok mindenképpen

nyilvánvalóvá válnak. Tehát a statisztikailag szignifikáns kapcsolatok nem feltétlenül jelentik, hogy a jelenség gyakoriságát tekintve is meghatározó.

⁶ A százalékok azt jelentik, hogy a válaszadó milyen gyakorisággal lépett érintkezésbe az egyes kapcsolataival az előző év folyamán.

⁷ Az arányokat úgy számítottuk ki, hogy az egyik féle kapcsolat másik féle kapcsolathoz való részarányát vettük. Például, a 2. és 3. táblázatban a „közeli barátok/távoli barátok” közötti e-mail kapcsolat aránya 86/62 nap/év, azaz 1,39. Ez a szám a közeli barátokkal folytatott e-mail kommunikáció éves átlaga osztva a távoli barátokkal folytatott e-mail kommunikáció éves átlagával.

⁸ A regressziók a címen találhatóak.

⁹ A szervezeti aktivitást 20 kérdéssel mértük, amelyek a válaszadók szervezeti részvételéről tudakozódtak. Arra kértük a válaszadókat, hogy mondják el milyen mértékben vesznek részt különböző szervezetek munkájában. A lehetséges válaszok a következők voltak: „egyáltalán nem”, „tag vagyok”, és „aktív tag vagyok”. A 20 kérdésből egy, a szervezeti aktivitást mérő, skálát hoztunk létre az egyes résztvevők adataival. Minden egyes kérdésnél összegeztük a szervezeti tagságok számát, a tagság számába beleértve a „tag vagyok” és az „aktív tag vagyok” kategóriákat. Vagyis minden egyes válaszadó esetében egy pontszámot kaptunk, amely az egyén különböző tevékenységeinek összegét mutatja. Amikor csak az aktív tagságot mérő skálát alkalmaztuk, akkor is hasonló eredményeket kaptunk a regresszió elvégzése után. A részvétel gyakoriságát mutató adatok megtalálhatók a címen.

¹⁰ A politikai részvételt mérő, 12 elemből álló skálát a Roper Közvéleménykutató Központ által kidolgozott mérési rendszerre alapoztuk, amely a részvételt és a politikai ellenállást méri. Jelen tanulmány céljaira egy olyan skálát alkottunk, amely az egyes válaszadók szervezeti tevékenységeinek a számát összegzi. A politikai részvételre vonatkozó skálán kívül, amely kizárólag az offline tevékenységeket méri, egy másik skálát is alkottunk, amely a válaszadók online politikai részvételét méri. Ennek megfelelően, minden egyes válaszadónak egy pontszámot tulajdonítottunk 0 és 13 között. A 0 azt jelenti, hogy valaki egyáltalán nem vett részt politikai tevékenységben, míg a 13 magasszintű politikai aktivitást jelent.

¹¹ A logisztikai regressziós modellek összehasonlítását lásd.

¹² A közösségi elkötelezettséget egy 15 elemből álló kérdéssorral mértük, amelyeket aztán egy skálában összegeztünk. Az egyes elemek átlag értékeit lásd a címen.

¹³ Az online közösségi érzés három mérési eszközét azoknak a tényezőknek a megadása alapján készítettük el, amelyet az alapvető alkotóelemek ortogonális varimax rotációs elemzése során kaptunk: a) egy skála, amely az online közösség érzéssel kapcsolatos általános érzést méri, b) egy skála, amely a rokonokkal folytatott számítógépes kapcsolatban megjelenő közösségi lojalitást méri és c) egy kérdés, amely az online tapasztalt elidegenedés érzését méri. Az egyes elemek átlag értékeit és a faktor loadings-ot lásd a címen. A Chronbach a, amely a skála megbízhatóságát mutatja $a=0,86$ az online közösségi érzéssel kapcsolatban és $a=0,76$ a rokonsággal folytatott kapcsolatok esetében.

Gruber Andrea fordítása

IRODALOM

Anderson, B., & Tracey, K. (2001). Digital living: The impact (or otherwise) of the Internet on everyday life. *American Behavioural Scientist*, 45(3), 000-000

- Baym, N. K. (1997). Interpreting soap operas and creating community: Inside an electronic fan culture. In S. Kiesler (Ed.), *Culture of the Internet* (pp. 103-120). Mahweh, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Bikson, T. K., & Panis, C. W. A. (1997). Computer and connectivity: Current trends. In S. Kiesler (Ed.), *Culture of the Internet* (pp. 407-430). Mahweh, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Castells, M. (1996). *The rise of the network society*. Cambridge, MA: Blackwell Publishers.
- Chmielewski, T., & Wellman, B. (1999). Tracking geekus unixus: An explorers' report from the National Geographic website. *SIGGROUP Bulletin*, 20, 26-28.
- Cohen, D., & Prusak, L. (2001). *In good company: How social capital makes organizations work*. Harvard, MA: Harvard Business School Press.
- Cross, R. (2000). The ties that share: Relational characteristics that facilitate knowledge transfer and organizational learning. Paper presented at the Sunbelt Social Network Analysis Conference, Vancouver, British Columbia.
- De Kerckhove, D. (1997). *Connected intelligence: The arrival of the web society*. Toronto: Somerville House Publishing.
- DiMaggio, P., Hargittai, E., Neuman, R., & Robinson, J. P. (2001). Social implications of the Internet. *Annual Review of Sociology*, 27, 307-336.
- Fischer, C. (1992). *America calling: A social history of the telephone to 1940*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Flanagan, A., & Metzger, M. (2001). Internet use in the contemporary media environment. *Human Computer Research*, 27, 153-181.
- Granovetter, M. S. (1973). The strength of weak ties. *American Journal of Sociology*, 78, 1360-1380.
- Hampton, K. N. (2001). *Living the wired life in the wired suburb: Netville, glocalization and civic society*. Unpublished Doctoral Dissertation, University of Toronto, Toronto.
- Hampton, K.N., & Wellman, B. (1999). Netville on-line and offline: Observing and surveying a wired suburb. *American Behavioural Scientist*, 43 (3), 478-492.
- Haythornthwaite, C., & Wellman, B. (1998). Work, friendship and media use for information exchange in a networked organization. *Journal of the American Society for Information Science*, 49(12), 1101-1114.
- Homans, G. (1961). *Social behavior: Its elementary forms*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- Howard, P. E. N., Rainie, L., & Jones, S. (this issue). Days and nights on the Internet: The impact of a diffusing technology. *American Behavioral Scientist*.
- Kapor, M. (1993). Where is the digital highway really heading? *Wired*, July/August(94), 53-59.
- Katz, J. E., Rice, R. E., & Aspden, P. (this issue). The Internet, 1995-2000: Access, civic involvement, and social interaction. *American Behavioral Scientist*.
- Kavanaugh, A. L., & Patterson, S. J. (this issue). The rise and fall of Internet use and the quality of life in communities. *American Behavioral Scientist*.
- Koku, E., Nazer, N., & Wellman, B. (2001). Netting scholars: Online and offline. *American Behavioral Scientist*, 43(Special issue: Mapping Globalization), 1750-1772.
- Kraut, R., Lundmark, V., Patterson, M., Kiesler, S., Mukopadhyay, T., & Scherlis, W. (1998). Internet paradox: A social technology that reduces social involvement and psychological well-being? *American Psychologist*, 53(9), 1017-1031.

- Kraut, R., Mukhopadhyay, T., Szczypula, J., Kiesler, S., & Scherlis, W. (1998). Communication and information: Alternative uses of the Internet in households. *Proceedings of the CHI 98* (pp. 368-383). NY: ACM.
- LaRose, R., Eastin, M. S., & Gregg, J. (2001). Reformulating the Internet paradox: Social cognitive explanations of Internet use and depression, [Online]. *Journal of Online Behavior*, 1, 2. Retrieved March 23, 2001, from the World Wide Web: <http://www.behavior.net/JOB/v1n2/paradox.html>.
- Lea, M., O'Shea, T., Fung, P., & Spears, R. (1992). 'flaming' in computer-mediated communication: Observations, explanations, implications. In M. Lea (Ed.), *Contexts of computer-mediated communication* (pp. 89-112). London: Harvester-Wheatsheaf.
- Lévy, P. (1997). *Collective intelligence: Mankind's emerging world in cyberspace*. New York: Plenum Trade.
- Lin, N. (2001). *Social capital: A theory of social structure and action*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- McAdam, D. (1982). *Political process and the development of black insurgency 1930-1970*. Chicago: University of Chicago Press.
- Merton, R. (1957). Patterns of influence: Cosmopolitans and locals. In R. Merton (Ed.), *Social theory and social structure* (pp. 387-420). Glencoe, IL: Free Press.
- Mosquera, M. (2000). More than half of u.S. Households now have Internet access. *TechWeb News*. Retrieved December 18, 2000, from the World Wide Web: <http://www.techweb.com/wire/story/TWB200011218S0011>.
- Müller, C. (1999). Networks of 'personal communities' and 'group communities' in different online communication services. *Proceedings of the Exploring Cyber Society: Social, Political, Economic and Cultural Issues July 5-7 1999* (pp. University of Northumbria at Newcastle/UK: uk).
- Nie, N. H. (this issue). Sociability, interpersonal relations, and the Internet: Reconciling conflicting findings. *American Behavioral Scientist*.
- Nie, N. H., & Erbring, L. (2000). *Internet and society: A preliminary report*. Stanford, CA: Stanford Institute for the Quantitative Study of Society.
- Nie, N. H., & Sackman, H. (1970). *The information utility and social choice*. Montvale, NJ: AFIPS.
- NTIA. (2000). *Falling through the net: Toward digital inclusion, [Report]*. National Telecommunications and Information Administration, U.S. Department of Commerce, Economic and Statistics Administration. Retrieved March 16, 2001, from the World Wide Web: <http://www.ntia.doc.gov/ntiahome/digitaldivide/>.
- Orlikowski, W. J. (1996). Learning from notes: Organizational issues in groupware implementation. In R. Kling (Ed.), *Computerization and controversy: Value conflicts and social choices* (2nd ed., pp. 173-189). San Diego, CA: Academic Press.
- Putnam, R. D. (1996). The strange disappearance of civic America. *The American Prospect*, 24, 34-48.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. NY: Simon & Schuster.

- Reddick, A. (2000, July 2000). The dual digital divide: The information highway in Canada, [Report]. The Public Interest Advocacy Centre, Human Resources Development Canada, Industry Canada. Retrieved March 31, 2001, from the World Wide Web: <http://olt-bta.hrdc-drhc.gc.ca/publicat/index.html>.
- Rheingold, H. (1993). *The virtual community: Homesteading on the electronic frontier*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Rheingold, H. (2000). *The Virtual Community: Homesteading on the electronic frontier* (2nd ed.). Cambridge, MA: MIT Press.
- Schraefel, m. c., Ho, J., Chignell, M., & Milton, M. (2000). Building virtual communities for research collaboration. Paper presented at the AIWoRC'00 An International Working Conference and Industrial Expo on New Advances and Emerging Trends in Next Generation Enterprises, Buffalo, NY.
- Schwartz, E. (1996). *Netactivism: How citizens use the Internet*. Sebastopol, CA: Songline Studies.
- Slouka, M. (1995). *War of the worlds: Cyberspace and the high-tech assault on reality*. New York: Basic Books.
- Smith, M. A., Drucker, S. M., Wellman, B., & Kraut, R. (1999, May). Counting on community in cyberspace. Paper presented at the CHI '99, Pittsburgh.
- Sproull, L. S., & Kiesler, S. B. (1991). *Connections: New ways of working in the networked organization*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Steiner, G. A. (1963). *The people look at television: A study of audience attitudes*. NY: Knopf.
- Stoll, C. (1995). *Silicon snake oil: Second thoughts on the information highway*. NY: Doubleday.
- Tarrow, S. (1998). Fishnets, Internets and catnets: Globization and transnational collective action. In M. Hanagan, L. Moch, & W. TeBrake (Eds.), *The past and future of collective action* 228-244. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Tocqueville, A. d. (1835). *Democracy in America*. New York: Knopf.
- Uslaner, E. M. (2000). Social capital and the net. *Communications of the ACM*, 43(12), 60-65.
- Wellman, B. (1999a). The network community: An introduction. In B. Wellman (Ed.), *Networks in the global village* (pp. 1-48). Boulder, CO: Westview.
- Wellman, B. (1999b). *Networks in the global village*. Boulder, CO: Westview Press.
- Wellman, B. (2001). Physical place and cyber place: The rise of personalized networking. *International Journal of Urban and Regional Research*, 25, 227-252.
- Wellman, B., Carrington, P., & Hall, A. (1988). Networks as personal communities. In B. Wellman & S. D. Berkowitz (Eds.), *Social structures: A network approach* (pp. 130-184). Cambridge: Cambridge University Press.
- Wellman, B., & Frank, K. (2001). Network capital in a multilevel world: Getting support from personal communities. In N. Lin, R. Burt, & K. Cook (Eds.), *Social capital: Theory and research* 233-273. Hawthorne, NY: Aldine de Gruyter.
- Wellman, B., & Gulia, M. (1999). Net surfers don't ride alone. In B. Wellman (Ed.), *Networks in the global village* (pp. 331-366). Boulder, CO: Westview Press.

- Wellman B.; Haase A.Q.; Witte J.; Hampton K. Does the Internet Increase, Decrease, or Supplement Social Capital? Social Networks, Participation, and Community Commitment. Wellman B.; Haase A.Q.; Witte J.; Hampton K. *American Behavioral Scientist*, November 2001, vol. 45, no. 3, pp. 436-455(20) Sage Publications Inc.
- Wellman, B., & Tindall, D. (1993). Reach out and touch some bodies: How social networks connect telephone networks. *Progress in Communication Sciences*, 12, 63-93.
- Wellman, B., & Wortley, S. (1990). Different strokes from different folks: Community ties and social support. *American Journal of Sociology*, 96, 558-588.
- Witte, J. C., Amoroso, L. M., & Howard, P. E. N. (2000). Method and representation in Internet-based survey tools: Mobility, community, and cultural identity in survey2000. *Social Science Computing Review*, 18(2), 179-195.

Barry Wellman

Az 1960-as években Harvard Egyetem Szociológiai Karán tanult. Kutatásait a Torontói Egyetem Város és Közösségtudományi Központjának Net-laboratóriumában végzi. Wellman létrehozta és sokáig irányította a Nemzetközi hálózat a társadalmi hálózat vizsgálatáért nevű szervezetet, továbbá elnöke volt az Amerikai Szociológiai Társaságok Egyesületének és az Urbán-szociológia Szekciónak. Ezenkívül tagja az Internetes Kutatások Bizottságának is. Mintegy 300 cikk (társ)szerzője, valamint (társ)szerkesztője. Főbb publikációi: Társadalmi struktúrák: egy hálózatalapú megközelítés (Social Structures: A Network Approach. Elsevier); Hálózatok a Globális Faluban (Networks in the Global Village. Westview Press); Az Internet és mindennapi életünk (The Internet in Everyday Life. Blackwells, 2002).

Anabel Quan-Haase

A Humboldt Egyetemen diplomázott 1998-ban. Jelenleg a Torontói Egyetem Információtudományi karának Ph.D. hallgatója. Részt vett abban a kutatássorozatban, mely azt vizsgálta, hogy milyen változásokat eredményez az internet a kognitív folyamatokban. Továbbá kutatásvezető volt a Torontói Egyetem laboratóriumában végzett „Az együttműködést elősegítő környezet” című projektben. A kutatás célja az volt, hogy meghatározzák és értékeljék azokat az együttműködési lehetőségeket, eszközöket, amelyeket az online tanulói közösségek is felhasználhatnak. Jelenlegi kutatási területe az új média és társadalom közötti kapcsolat, a közösen végzett munka/együttműködés, ezen belül is főleg az, hogy az emberek hogyan sajátítják el az ismereteket, valamint a megszerzett ismereteket hogyan alkalmazzák hálózati rendszerekben.

James C. Witte, Ph.D.

A Harvard Egyetemen doktorált 1991-ben. Jelenleg a Clemson Egyetem Szociológiai Karának docense. Ezt megelőzően a Northwest Egyetemen adjunktusként, valamint az Észak-Karolinai Egyetem népességkutató intézetében posztdoktori ösztöndíjasként dolgozott. Érdeklődési területe főleg az internetre, a gazdaság és társadalom kapcsolatára, valamint a kutatási módszerek vizsgálatára terjed ki. 2000-ben kutatásvezetője volt a National Geographic Society által végzett Survey2000 nevű internetes felmérésnek. Majd ezt követően a Nemzeti Természettudományi Alap megbízásából szintén kutatásvezetője a módszertani vizsgálatokra és telefonos közvélemény-kutatásra épülő kontrollkutatásnak (Survey2001). A felmérés eredményei a National Geographic Society honlapján tekinthetők meg. Egyéb kutatásai: multi-dimenziós osztálymodellek kialakulása, valamint annak vizsgálata, hogy milyen összefüggések vannak Németország egyesülése és a kelet-németországi szakmai képzés átalakulása és termékenységi arány csökkenése között.

Keith Hampton, Ph.D. (Torontói Egyetem)

A műszaki tudományok, a város- és közösség-szociológia adjunktusa, a Bostoni Műszaki Egyetem (MIT) Városismereti és tervezési tanszékének munkatársa. Legfőbb kutatási területe: az információs és kommunikációs technológia, a társadalmi kapcsolatok és a városi környezet közötti összefüggések. A legújabb kutatásai: „Netville” projekt: etnográfia alapú vizsgálat a társadalmi kapcsolatokról, a közösségi- és családi élettről a széles sávú vezetékekkel teli kertvárosi környezetben. „E-neighbors” (vagyis E-szomszédok): longitudinális, hosszú távú vizsgálat arról, hogyan lehet az új kommunikációs technológiákat a társadalmi tőke gyarapítására felhasználni. Díjak: 2001 - a Canadian Policy Research Award from the Social Sciences and Humanities Research Council, Canadian Institute for Health Research, and the Natural Sciences and Engineering Research Council Policy Research Initiative.